

# Bilgisayarla Sözlük Yapımı

Ceval Kaya\*

1366

Bir dilin söz varlığı sistematik liste hâlinde sözlüklerde görünür. Bu listeler gerçekte yapaydır. Çünkü, kelimeler dilde listeler hâlinde bulunmazlar. Her bir kelime bir bağlam içinde canlanır. Doğru kullanımları ve gerçek anlamları da bu bağlamlar içinde ortaya çıkar. Sınırsız sayıdaki bağlamlardan oluşan metinler, ne kadar hacimli ve kapsamlı olurlarsa olsunlar, bir dilin bütün söz varlığını tam olarak yansıtamazlar. Bir dilin söz varlığını içine almak iddiasındaki sözlükler, değişik içerikli yüzlerce, hatta binlerce metnin taranması sonucunda yapılırlar.

Geleneksel usulde sözlük yapımı, daha önce hazırlanmış bir veya daha fazla sözlüğü esas alıp onlardaki yanlışları düzelterek ve o sözlüklere girmemiş yeni kelimeleri ekleyerek yapılır. Esas alınan sözlük dikkatle gözden geçirilip düzeltmeler yapılırsa ve yeni eklenecek kelimeler de bağlamlarındaki anlamlarıyla sağlıklı olarak tespit edilirse hazırlanan yeni sözlük eskilerini kullanım dışı bırakır. Nitekim, düzeltilip geliştirilen yeni baskı bir sözlüğün eskilerine göre daha üstün olduğu çok zaman görülmektedir. Geleneksel bu sözlük hazırlama yöntemi şimdi de yaygın şekilde kullanılmaktadır.

Sözlük hazırlarken yapılan en temel iki işlem vardır: Birincisi metin taramak, ikincisi sözlüğe girecek kelimeyi bağlamı içinde gramatikal kullanımı ve anlamı açısından değerlendirmek.

Daha önce hazırlanmış sözlükleri yok sayıp sıfırdan yeni bir sözlük hazırlamak da mümkündür. Bunun için, belirlenen değişik içerikli metinlerin bilgisayar yardımıyla dizini çıkarılır. Bu dizinde, metinde geçtikleri yerler de belirtilerek bütün kelimeler alfabetik olarak gösterilir. Dizin, hazırlanacak sözlüğün temelini oluşturur ve başka yeni metinlerin dizinleri çıkarılarak belirlenen yeni kelimeler sözlüğe eklenir.

Bir metinde geçen bütün kelimelerin dizinini hazırlayan bilgisayar programları vardır. Bunların yanında, metinde geçen kelimeleri alfabetik olarak ve geçtiği bağlamıyla birlikte veren bilgisayar programları da vardır. Bu programların genel adı *concordance*'dir. Bu tür programların önemi şuradadır: Bir metnin kelimelerinin dizini elimizin altında olsa bile, kelimeyi gramatikal ve anlam açısından değerlendirebilmek için geçtiği bağlamı da bilmek zorundayız. Bunun için defalarca kelimenin geçtiği metne bakmak hem yorucu hem de bunaltıcı olur. *Concordance* programları ise bize kelimeleri, geçtiği bağlam içinde alfabetik olarak sundukları için bir kelimeyi bütün bağlamlarıyla birlikte bir arada görmek mümkündür. Böylece o kelimeyi geçtiği bütün yerleri bir arada görerek değerlendirmek daha kolay ve sağlıklı olmaktadır. Değişik diller için hazırlanmış, bu arada Türkçe desteği de olan çok sayıda bu tür *concordance* programı bulunmaktadır. Bu tür programlar hakkında internette bolca bilgi vardır.

Her ne kadar daha önce hazırlanmış sözlükleri yok sayıp sıfırdan yeni bir sözlük hazırlamak mümkün ise de, bu yol pek tercih edilmez. Çünkü, eksiği ve yanlışı da olsa o zamana kadar yapılmış sözlükleri dikkate

(\*) Prof. Dr., Ardahan Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi Çağdaş Türk Lebeceleri ve Edebiyatları Bölümü Öğretim Üyesi.

